

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2008-02-26

Närvarande: F.d. justitierådet Nina Pripp, justitierådet Marianne Lundius och regeringsrådet Karin Almgren.

Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare

Enligt en lagrådsremiss den 14 februari 2008 (Justitiedepartementet) har regeringen beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning.

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av rättssakkunnige Göran Nilsson.

Förslagen föranleder följande yttrande av Lagrådet:

I lagrådsremissen föreslås i syfte att öka flexibiliteten vid påföljdsbestämningen ändringar i brottsbalkens bestämmelser om påföljd för allvarligt psykiskt störda lagöverträdare. Remissen innehåller även förslag till ändring i bestämmelserna om inhämtande av rättspsykiatrisk undersökning i lagen om sådan undersökning.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

30 kap. 6 §

Enligt paragrafens nuvarande lydelse får den som begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning inte dömas till fängelse. Finner rätten i ett sådant fall att inte heller någon annan påföljd bör ådömas, ska den tilltalade vara fri från påföljd. Det föreslås nu att denna bestämmelse ersätts av en bestämmelse om att en sådan person i första hand ska dömas till en annan påföljd än fängelse. Rätten ska enligt förslaget få döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. I paragrafens första stycke anges närmare vad rätten ska beakta vid sin bedömning av om det finns synnerliga skäl för att döma till fängelse. I förslagets andra stycke ges bestämmelser om när ett fängelseförbud ska gälla. Av tredje stycket följer att den tilltalade ska vara fri från påföljd, om rätten i fall som avses i första eller andra stycket finner att någon påföljd inte bör dömas ut.

Enligt Lagrådets mening kan man ifrågasätta behovet och lämpligheten av föreskriften inledningsvis i paragrafen att annan påföljd än fängelse i första hand ska väljas i fråga om den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Någon självständig betydelse synes bestämmelsen inte ha. Kravet på synnerliga skäl för en fängelsepåföljd innebär uppenbarligen att någon annan påföljd ska komma i fråga i första hand. Härtill kommer att den inledande bestämmelsen kan uppfattas som motsägelsefull i förhållande till det stränga krav som följer av att det ska finnas synnerliga skäl för att kunna döma till fängelse. Lagrådet ser emellertid inte skäl för att motsätta sig den föreslagna första mening, eftersom denna tydligt ger uttryck för att det gamla generella fängelseförbudet inte längre ska gälla.

Enligt lagrådsremissen ska det för en fängelsepåföljd i princip krävas dels att brottets straffvärde är fyra år eller mer, dels att det inte föreligger något vårdbehov hos den tilltalade eller att vårdbehovet är av endast begränsad omfattning. Det har under föredragningen upplysts att det vårdbehov som åsyftas i paragrafen endast avser psykiatrisk vård. Lagrådet föreslår att detta förtydligande får komma till uttryck i lagtexten.

Rätten ska vid sin prövning av frågan om det finns synnerliga skäl för fängelse göra en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. En omständighet av betydelse är om den tilltalade i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på något annat liknande sätt. Som ytterligare exempel på omständigheter som kan vägas in i bedömningen nämns om det är fråga om återfall i brott, om det bör tas s.k. billighetshänsyn och om den tilltalade inte fyllt 21 år vid gärningstillfället. Det sägs vidare i remissen att den tilltalades behov av vård kan tillgodoses inte endast genom överlämnande till rättspsykiatrisk vård enligt 31 kap. 3 §. Vårdbehovet kan tillgodoses även genom överlämnande till särskild vård i andra former enligt 31 kap. 2 § (vård av missbrukare i vissa fall) och 32 kap. 1 § (ungdomsvård). Hänvisning görs också till möjligheten att förena skyddstillsyn med föreskrift om psykiatrisk vård. Det sägs vidare att med införandet av fängelse kommer det formellt att finnas möjlighet att meddela föreskrift om bl.a. behandlingsplan för lagöverträdare som begått brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Huruvida det bör ske i det enskilda fallet får, enligt remissen, bedömas på motsvarande sätt som gäller i dag för andra lagöverträdare.

Det föreliggande lagförslaget innebär att domstolarna får möjlighet att i de fall en tilltalad begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning döma till en påföljd som tidigare inte kunnat komma i

fråga. Möjligheten att döma till fängelse är med förslaget begränsad till att det föreligger synnerliga skäl. Lagrådet anser det därför oklart vad som avses med det nyssnämnda uttalandet att domstolen i det enskilda fallet får göra en bedömning på motsvarande sätt som gäller i dag för andra lagöverträdare. Enligt gällande ordning torde utrymmet för exempelvis skyddstillsyn med föreskrift om vård eller skyddstillsyn med behandlingsplan vara begränsat när straffvärdet är högt. Det vore därför enligt Lagrådets mening värdefullt om förutsättningarna för att döma till annan påföljd än fängelse utvecklades närmare under det fortsatta beredningsarbetet.

Utöver Lagrådets tidigare nämnda förslag att i lagtexten förtydliga att det vårdbehov som avses är det psykiatriska vårdbehovet föreslår Lagrådet en viss redaktionell omarbetning av lagtexten enligt följande:

Den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning ska i första hand dömas till en annan påföljd än fängelse. Rätten får döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl.

Vid bedömningen av om det finns synnerliga skäl ska rätten beakta

1. om brottet har ett högt straffvärde,
2. om den tilltalade saknar behov av psykiatrisk vård eller behovet är av begränsad omfattning,
3. om den tilltalade i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på något annat liknande sätt, samt
4. omständigheterna i övrigt.

Rätten får inte döma till fängelse, om den tilltalade till följd av den allvarliga psykiska störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. Detta gäller dock inte om den tilltalade vållat sin bristande förmåga på det sätt som sägs i andra stycket 3.

Om rätten i fall som avses i första eller andra stycket finner att någon påföljd inte bör dömas ut, ska den tilltalade vara fri från påföljd.

Förslaget till lag om ändring i lagen om rättspsykiatrisk undersökning

1 §

Enligt nuvarande första stycket 2 gäller att rätten i brottmål ska få besluta om rättspsykiatrisk undersökning i syfte att kunna bedöma om den misstänkte har begått en gärning under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Det föreslås nu ett tillägg till denna punkt enligt vilken rätten i ett sådant fall även ska kunna begära en sådan undersökning i syfte att kunna bedöma tillståndets betydelse för frågan om påföljdsvalet enligt 30 kap. 6 §. Lagrådet vill i anslutning till detta förslag understryka lagrådsremissens uttalande att ett utlåtande ska ge domstolen det medicinska underlag som den behöver för att kunna ta ställning till dessa frågor. Det är domstolens uppgift att bedöma tillståndets betydelse för valet av påföljd.